

Çağdaş Öğretmen Nitelikleri Hakkında Öğrenci Görüşleri

Yrd. Doç. Dr. Şeref TAN

Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Demirci-Manisa

Öğretim Görevlisi Ömer Seyfettin SEVİNÇ

Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Demirci-Manisa

Öğretim Görevlisi Kadir AKCAN

Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Demirci-Manisa

ÖZET

Bu çalışmanın amacı çağdaş bir öğretmende bulunması gereken niteliklerle ilgili olarak öğrenci görüşlerinin alınmasıdır. Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi dördüncü sınıf öğrencilerinin görüşlerine göre önerilen 38 çağdaş öğretmen niteliğinin hepsi de önemli bulunmuştur. Bu niteliklerden önem sırası en fazla olan "öğretmenin sınıfta demokratik bir tutum sergilemesi" ve önem sırası en az olan ise öğretmenin "bir yabancı dili iyi derecede kullanabilmesi" niteliğidir. Araştırmada öğrencilerin yaklaşık olarak %54'ünün öğretmenlerine karşı önyargılı oldukları bulunmuştur. Bu önyargıların genelde öğretmenin not verme durumuyla ilgili olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Çağdaş öğretmen nitelikleri, öğretme.

Students' Opinions about Qualities of Modern Teachers

ABSTRACT

The aim of this study is taking students' opinion about the qualities of modern teacher. According to the senior students of Faculty of Education in Celal Bayar University all of the 38 suggested qualities of modern teacher were found to be important. According to students' opinion the most important modern teacher quality was "showing democratic attitude in the classroom" and the least important modern teacher quality was "the ability of using a second language in an advanced level". Approximately 54% of students have some prejudices against their teachers. It was found that the most of the prejudices were about the grading situation of teachers.

Key Words: Modern teacher qualities, teaching

GİRİŞ

Öğretmen nitelikleri eğitim sisteminin verimliliğini etkileyen önemli öğelerinden biridir. Öğretmenin alan bilgisi, öğretebilme becerisi, kişilik özellikleri, çağdaş ve bilimsel düşünceye sahip olması gibi nitelikleri öğrencileri önemli ölçüde etkilemektedir. Bilimsel araştırmalardan elde edilen bulguların ortak özelliği ise öğretmende bulunması gereken niteliklerin çok boyutlu olduğu yönündedir. Bilgi toplumunda öğrencileri geleceğe hazırlayacak öğretmenin; başta mesleğin genel yeterlikleri olmak üzere, özel alan yeterlikleri, genel kültür bilgisi ve becerileri bu boyutların başlıcalarını oluşturmaktadır. Bu nedenle, son

yıllarda “öğretmenlerin yetiştirilmesi ve niteliklerinin artırılması” konusunda yapılan çalışmalar özellikle bu yönde yoğunlaşmaktadır.

Eğitim bilimciler; “çağdaşlaşma”, “çağdaş eğitim”, “çağdaş birey” kavramlarına ilişkin değişik yorumlar getirmektedirler. Çağdaşlaşmak, pozitif yönde değişmiş olma ve değişmeye hazır olma hali olarak nitelendirilebilir. Açıkalin(1994) çağdaşlaşma kapsamındaki değişimin, düşünce, yorum, eylem, tutum, biçim ve madde boyutlarında olacağını ifade etmektedir. Titiz(2005), çağdaş eğitimin, erdem, akıl ve inanç değerleri birikiminin günümüzdeki düzeyi çerçevesinde, kişinin kendi özgün ihtiyaçlarının gerektireceği ve kişinin kendisince farkına varılacak bilgi, beceri, tutum ve davranışların, yine kişinin kendi öğrenme profiline uygun biçimde öğrenilmesi için uygun ortamların yaratılıp sürdürülmesine yardımcı olunması süreci olarak anlaşılması gerektiğini belirtmektedir.

Eğitime, değişim sürecinde çok önemli sorumluluklar yüklenmektedir. Artık toplumsal yapılardaki sürekli değişmeler ile bilim ve teknolojideki gelişmeler eğitime duyulan ihtiyacı zorunlu hale getirmektedir. Son yıllarda kalite konusu üzerinde hassasiyetle durulduğu ve bunun gelecek yüzyıla damgasını vuracağı ifade edilmektedir. Kalitede insan beklentisi, doyum ve mutluluğu hedef alınırken, sürekli gelişmenin sağlanabilmesinde de bu düşünce temele alınmaktadır. Cafoğlu(1996)’nun da belirttiği gibi kaliteye ulaşabilme de eğitim ile mümkün olacağı için, insanlara çeşitli beceriler kazandırılarak onların istek ve ihtiyaçlarının giderilmeye çalışılması, insanı merkeze yerleştirirken, bu da eğitime yüklenen sorumluluğu artırmaktadır. Bilindiği gibi öğretmenlik mesleği bir milletin kaderini tayin eden bir meslektir. Toplumun oluşturan bireylerin kaliteli olmasını sağlamada, toplumun gelişmesinde öğretmen çok önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle öğretmenlerin modernliğin gerektirdiği niteliklere sahip olması gerekmektedir. Küçükahmet(1993)’in belirttiği gibi Gerçekten bir ülkede yeni nesillerin ve ülkenin ihtiyacı olan insan gücünün yetişmesinden, eğitim sisteminin en önemli ögesi olan öğretmen sorumludur.

Türk Milli Eğitiminde bugün temel sorunlarından biri, nitelik (kalite, vasıf) sorunudur. Medeniyetin veya çağdaşlığın gereği olan niteliklerden yoksun kimselere, fazla değer verilmeyen bir dünyada yaşamaktayız. Eğitim insan yetiştirme sanatıdır. Öğretmenlik de bir sanattır. Bu nedenle öğretmen; bilen, yapan, yaratan, yönlendiren kişi olmalıdır. Öğretmen, kişiliği, öğrenciye yaklaşımı, bilgisi ve kültürü, görünüşü, davranışları ve becerileri ile kendini kabul ettirmelidir. Bunu da herkes yapamaz. Nasıl iyi ürün almak için kaliteli tohum ve fide gerekirse iyi öğretmen için de nitelikli öğretmen adayları şarttır (Kavcar, 1987). Sonuç olarak çağdaş dünyayı kavrayabilen, değişmeye açık ve istekli, yaratıcı, iyi iletişim kurabilen, çevresindekilerle iyi geçinen, entelektüel merak sahibi, öğrenme amacıyla öğrenme isteğine ve olayları analiz edebilme yeteneğine sahip eğitimcilerin yetiştirilebilmesi için eğitimin niteliklerinin artırılması gerekmektedir(Rapor,1992). Öğretmenlerin, mevcut mesleki bilgi ve becerilerinin çağın ihtiyaçlarına cevap verecek yeterlikte olması gereği ortadadır. Çünkü yurdumuzun

kalkınması ve milletimizin refah ve mutluluğu, öğretmenlerin iyi yetiştirilmesine ve görevlerini en iyi şekilde yerine getirmelerine bağlıdır.

Çağdaşlaşma ve çağdaş eğitimin temelinde "bilimsellik" vardır. Bilindiği üzere çağdaşlaşmadan bireyin içsel olarak düşünce, yorum, eylem ve tutumunda; tüketim eğiliminde, biçimsel görünümünde bilimsel verilere göre değişmiş konumuyla değişmeye hazır oluş halinin bütünü anlıyoruz (Açıkalm, 1994). Yukarıda geçen ifadeler çerçevesinde çağdaş eğitim disiplin olarak eğitimin ve sektör olarak eğitim sisteminin ve tüm eğitim uygulamalarının "bilimsel" olmasının bir ifadesidir şeklinde tanımlanabileceği gibi (Güçlüol, 1996), çağın bilim, teknoloji, sanat ve değerlerinin eğitim ortamının bilişsel, duyuşsal ve psikomotor uyarıları niteleyen eğitimidir (Bilgen, 1996) şeklinde de tanımlanabilir.

Uzmanlar 21. yüzyılda her alanda araştırmacılık-girişimcilik, problem çözme-karar verme, objektiflik-pratik ve yaratıcı düşünceye sahip olma, kendini sürekli eğitime ve geliştirme, bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve değerlendirip geliştirme, yeni bilgiler, duygular, beceriler ve sezgiler üretme (Sönmez, 1998) kısaca bilgi ile yaşamayı öğrenme ve demokrasi değerleri ile bütünleşme gibi gerçeklerle daha yoğun bir şekilde yüzleşeceğimizi dile getirmektedirler. Bu saydıklarımız, özellikle demokrasi değerleri ile bütünleşme anlayışı yüzyılımızın yükselen değerleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Çocuğun, çevresiyle etkileşerek büyüyüp geliştiği, yaşam sürecinin değişkenleri olan; doğa kuralları, aile ve okul eğitimi ve toplumsal davranışlar olabildiği ölçüde demokratik olmadıkça, bir toplumun gelişmiş bir demokratik düzene kavuşması mümkün değildir (Bilgen, 1996). Bursalıoğlu(1991) demokrasiyi yenilikten çok, durgunluk tehdit eder, özgür bir toplumun yeniliklerle beslenmesi gerekir; tespitinde bulduktan sonra modern dünyada farklı değerleri, gelenekleri ve görüşleri koruyacak en güvenilir yolun demokrasi olduğunu ifade eder.

Başaran (1986) ise, demokrasinin özünde var olan bir takım değerleri öğrencilerin eğitimi süresince yaşayarak kazanabilecekleri nitelikler olduğunu belirterek; bunları:

1. Demokrat insan düşüncesini özgürce söyler,
2. Demokrat insan başkalarıyla işbirliği yapmakta beceriklidir,
3. Demokrat insan öğrenmeye, araştırmaya tutkundur,
4. Demokrat insan kendinin ve toplumun sağlığını korur,
5. Demokrat insan üreticidir, şeklinde beş başlık altında

kümelendirdikten sonra, insanı demokratlaştıran bu niteliklerin ancak sürekli bir demokrasi eğitimi ile gerçekleşebileceğini vurgular.

Çünkü batının gelişmiş ülkelerinde ilkokuldan lise son sınıfa kadar her yıl öğrenci, okulda "Demokrasi" derslerini zorunlu olarak görür. Demokrasi tarihi, işleyişi, insan hakları, siyasal sistemler, demokrasi erdemleri yıllarca çocuğa öğretilir. Böylece bu konuda olumlu tutumlar geliştiren öğrenci, günlük yaşamında demokratik davranışlar uygular. Demokrasinin kurumsal gerekleri, yasal dayanaklar oldukça geliştirilmiş

olmakla birlikte, kişisel davranışlar yönünden demokratik olma alışkanlığını geliştiremedik. Ayrıca demokratik bir kişilik geliştirme, demokratik davranışları benimseme yönünden çok başarılı olduğumuzu söyleyemeyiz(Tezcan, 1996).

Türkiye Cumhuriyeti, Milli Eğitim' den 2000'li yılların insanı yetiştirmesini istemektedir. Bu insan; milli, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı; beden ve ruh sağlığı tam, hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip, insan haklarına saygılı, üretici, girişimci, kişilikli, çağdaş Türk insanıdır(Bilgen, 1993).

Küreselleşme sonucunda 2000'li yıllarda ülkelerin sınırlarının değişeceği ve ülkemizin gelecek yüzyılda başta Avrupa Birliği olmak üzere, tüm dünya ülkeleri ve özellikle Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerinin daha da yoğunlaşacağı bilinmektedir (Arslan, 1996).

Çağımızın önemli gelişmelerinden biri de küreselleşmedir. Dünyanın en ileri ülkeleri bile, artık tek başına hareket edememekte, diğer ülkelerle işbirliğine gitme zorunluluğu duymaktadır. Bu zorunlu işbirliği sadece ekonomik alanda değil, eğitim gibi diğer alanlarda da gerçekleştirilmektedir. Bunun en açık örneği Avrupa ülkelerinin ortaklaşa geliştirdikleri eğitim projeleridir (Çelik, 1995). Bu görüşlerin ışığında 2000'li yıllarda demokrasi değerleri ile bütünleşmiş çağdaş eğitimin özellikle de onun niteliğinin ülkelerin kalkınmışlık düzeyini belirleyen yegâne ölçüt olduğu, günümüzde ise bu görüşün herkes tarafından tartışmasız kabul edildiğini (Arslan, 1996) söyleyebiliriz.

Bu çalışmada çağdaş bir öğretilerde bulunması gereken niteliklerin neler olduğunu belirlemek ve belirlenen bu çağdaş öğretmen niteliklerin önemlilik düzeyi hakkında öğrenci görüşlerinin alınması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı çağdaş öğretmen niteliklerinin önem dereceleri hakkında Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin görüşünü almaktır.

Problem Cümlesi

Çağdaş bir öğretilerde bulunması öngörülen niteliklerin önem derecesi hakkında Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin görüşleri nelerdir?

Alt Problemler

1. Çağdaş bir öğretilerde bulunması öngörülen niteliklerin önem dereceleri hakkında Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin görüşleri nelerdir?

2. Çağdaş bir öğretilende bulunması öngörülen niteliklerin önem dereceleri hakkında Kız ve Erkek öğrencilerin görüşleri arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
3. Çağdaş bir öğretilende bulunması öngörülen niteliklerin önem dereceleri hakkındaki öğrenci görüşleri bölümlere göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
4. Öğrencilerin, öğretmen niteliklerinin önemi konusundaki görüşleri, branşlarından memnuniyet düzeylerine göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir?

Sayıtlılar

1. Öğrenciler “Çağdaş Öğretmen Nitelikleri” anketini cevaplariken gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtmışlardır.
2. “Çağdaş Öğretmen Nitelikleri” anketinin içeriği çağdaş öğretmen niteliklerini yeterince temsil etmektedir.

Sınırlılıklar

1. Araştırma “Çağdaş Öğretmen Nitelikleri Anketinde” sorulan soruların içeriği ile sınırlıdır.
2. Araştırma 2004-2005 öğretim yılında Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerden 331 tanesi ile sınırlandırılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada öğrenci görüşleri hazırlanan “Çağdaş Öğretmen Anketiyle” ve görüşme tekniği ile alınmıştır. Araştırma tamamen öğrenci görüşlerinin betimlenip yorumlanmasını içerdiğinden araştırmada kullanılan yöntem betimseldir.

Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırmanın verilerinin toplanması için öncelikle “Çağdaş Öğretmen Anketi” hazırlanmıştır. Çağdaş Öğretmen Anketi, çağdaş bir öğretilende bulunması gereken nitelikler literatürden faydalanarak ve konu alanı ve ölçme değerlendirme uzmanlarının görüşlerinin alınmasıyla hazırlanmıştır. Hazırlanan “Çağdaş Öğretmen Nitelikleri” anketi, Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi

dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Ayrıca, bazı öğrencilerle görüşme yoluyla anketin içeriğinde olan bazı sorularla ilgili olarak daha detaylı bilgiler elde edilmiştir.

Evren

Araştırmanın evrenini 2004-2005, güz dönemi Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğrencileri oluşturmaktadır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2004-2005, güz dönemi Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi öğrencilerinden “Sınıf Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve Fen Bilgisi Öğretmenliği branşlarından küme örnekleme yoluyla seçilen gündüz ve gece öğretimden birer şubeden oluşmaktadır. Örneklemi oluşturan öğrencilerin branşlara göre dağılımı aşağıda Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1
Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Branşlara Göre Dağılımı

Branş	Öğrenci Sayısı
Fen Bilgisi Öğretmenliği	77
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	80
Türkçe Öğretmenliği	96
Sınıf Öğretmenliği	78
Toplam	331

BULGULAR

Araştırmanın bulguları alt problemlere göre sunulmuştur.

Çağdaş öğretimde bulunması öngörülen niteliklerin önem dereceleri hakkında Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin görüşleri 5’li Likert tipi ölçekle alınmıştır. Öğrencilerin sunulan öğretmen niteliklerinin önemini 1 ile 5 arasında derecelemesi sonucunda elde edilen derecelerin aritmetik ortalamaları hesaplanıp en yüksekte en düşüğe doğru sıralanması Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2
Çağdaş Öğretimde Bulunması Öngörülen Niteliklerin Önem Dereceleri ve Aritmetik Ortalamaları

Önem Sırası	Soru No	Önerilen Çağdaş Öğretmen Niteliği	Ortalama
1	02	Sınıfta demokratik bir tutum sergileme	4,66
2	13	Öğrencileri yetiştirmede yeterli sorumluluk duygusuna sahip olma	4,61
3	32	Konuları basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, yakın çevre ve zamandan uzağa doğru işleme	4,60
4	34	Notu bir silah olarak kullanmama	4,56
5	04	Değişime açık olma	4,55
6	26	Başarısız olduklarında öğrencilerini cesaretlendirebilme	4,55
7	15	Alanında bilimsel yeterliliğe sahip olma	4,46
8	28	Konuyla ilgili öğrenciyi araştırmaya, düşünmeye, yaratıcılığa yönelten sorular sorabilme	4,46
9	03	Gelişmiş öğretim becerisine sahip olma	4,45
10	29	Derste pekiştireç, ipucu, dönüt, düzeltme, özet vb. etkinlikleri kullanma	4,45
11	24	Ders anlatırken dersin içeriğini öğrencinin ilgi ve deneyimleriyle ilişkilendirebilme	4,45
12	25	Öğretim ortamını daha çok duyu organına hitap edecek şekilde düzenleme	4,45
13	33	Yanlış bir davranışından dolayı öğrencinin kişiliğine değil, davranışına tepki gösterme	4,44
14	27	Öğrenci merkezli ders işleyebilme	4,42
15	31	Hoşgörülü ve anlayışlı olma fakat öğrenme-öğretme ilkelerinden taviz vermeme	4,41
16	17	Dersine uygun çeşitli öğretim strateji ve yöntemlerini uygulayabilme	4,41
17	38	Öğrencilere ders dışı konularda da (çevre bilincinin oluşturulması, sosyalleşme gibi) rehber olma	4,41
18	14	Ön yargılı olmama	4,40
19	05	Gelişmiş problem çözme becerisine sahip olma	4,35
20	35	Ders işlerken yol gösterici, tutarlı bir orkestra şefi gibi davranma	4,35

Tablo 2 (Devam)
 Çağdaş Öğretimde Bulunması Öngörülen Niteliklerin Önem Dereceleri ve Aritmetik Ortalamaları

Önem Sırası	Soru No	Önerilen Çağdaş Öğretmen Niteliği	Ortalama
21	09	Karşılaştığı öğretimsel güçlüklerle karşı yılmadan mücadele etme	4,35
22	30	Sınıf disiplinini sağlayabilme	4,34
23	21	Alanıyla ilgili yeni bilgilere ulaşma ve bilgiyi düzenleyip yorumlama becerisine sahip olma	4,31
24	08	Öğretim teknolojisi ile ilgili araç ve gereçleri yeterli düzeyde kullanabilme	4,30
25	36	Öğrencileri dersten önce motive etme	4,29
26	06	Özgün ve tutarlı değerler oluşturma	4,27
27	18	Proje geliştirme ve model yaratma konularında öğrencilere rehber olma	4,26
28	16	Deney, proje vb. etkinlikleri düzenleme becerisine sahip olma ve bunlarla ilgili süreçleri gerçekleştirebilme	4,25
29	01	Eylem ve tutumlarında bilimselliğe uygun davranışlar sergileme	4,15
30	19	Doğal çevreyi tanıyıp, çevre olanaklarını eğitim aracı olarak kullanabilmesi	4,12
31	07	Öğrencilere akademik danışmanlık yapma	4,12
32	22	Öğrencide üst düzey bilimsel etkinlikleri geliştirebilme becerisine sahip olma	4,03
33	10	Bilimsel araştırma yapabilme yeterliliğine sahip olma	4,02
34	37	Bilgisayar teknolojileri konusunda yeterli olma	3,94
35	23	Disiplinler arası ilişki kurabilme	3,93
36	11	Bilimsel yayınları izleme	3,80
37	12	Bilimsel yayınlara sahip olma	3,51
38	20	Bir yabancı dili iyi derecede kullanabilmesi	3,23

Tablo 2'den ilk çıkarılacak sonuç, önerilen tüm çağdaş öğretmen niteliklerinin öğrenciler tarafından önemli görülmesidir.

Öğrenci cevaplarına göre, önemli görülen üç çağdaş öğretmen niteliği önem sırasına göre,
 “öğretmenin sınıfta demokratik bir tutum sergilemesi”,
 “öğrencileri yetiştirmede yeterli sorumluluk duygusuna sahip olması” ve
 “konuları basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, yakın çevre ve zamandan uzağa doğru işlemesi”
 olarak görülmektedir.

Öğrencilerin ilk üç içerisine aldıkları bu maddeler literatürde de; özellikle Başaran (1986), Tezcan (1996), Bilgen (1993), Bilgen (1996), Küçükahmet (1993), Kavcar (1987), Rapor (1992) tarafından yoğun vurgu yapılmaktadır.

Çağdaş öğretmen niteliği açısından, öğrenciler tarafından çağdaş bir öğretmende bulunması gereken niteliklerden önem sırası düşük olan üç nitelik (en düşük önem sırasından başlayarak) aşağıda sunulmuştur:

“Bir yabancı dili iyi derecede kullanabilmesi”,
 “Bilimsel yayınlara sahip olma” ve
 “Bilimsel yayınları izleme” olarak görülmektedir.

Öğrencilerin branşlarından memnuniyet düzeylerine ait aritmetik ortalama 5 üzerinden 3.41 puandır. Bu ortalama öğrencilerin genel olarak branşlarından memnuniyet durumlarının orta düzeyin biraz üzerinde olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin memnuniyet durumlarının branşlara göre dağılımı Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3
Bölgelere Göre Branş Memnuniyeti

Branş	“Hiç” ve “Az”		“Orta”		“Fazla” ve “Çok Fazla”	
	F	%	F	%	F	%
Fen Bilgisi Öğretmenliği	09	12,0	38	50,7	28	37,4
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	24	30,7	35	44,9	19	24,3
Türkçe Öğretmenliği	04	04,2	31	32,3	61	63,6
Sınıf Öğretmenliği	17	21,8	26	33,3	35	44,9
Toplam	54	16,5	130	39,8	143	43,7

Tablo 3’de görüldüğü gibi Fen Bilgisi Öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin yaklaşık %51’i ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin yaklaşık olarak %45’inin branşlarından orta düzeyde memnun oldukları anlaşılmaktadır. Türkçe ve Sınıf Öğretmenliklerinde okuyan öğrencilerin branşlarından memnuniyet düzeylerinin Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgilerde okuyan öğrencilerden farklı olduğu görülmektedir. Türkçe öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin yaklaşık olarak % 64’ü ve Sınıf Öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin yaklaşık olarak % 45’i branşlarından

“fazla” veya “çok fazla” memnun olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar Türkçe ve Sınıf Öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin branşlarından memnuniyet düzeylerinin Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgilerde okuyan öğrencilerden daha üst düzeyde olduğunu göstermektedir.

Bölmelere göre branş memnuniyetleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Tek yönlü varyans analizi (F) testi yapılmıştır. F testi sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4
Bölmelere Göre Branş Memnuniyetleri Arasındaki Farklılık İçin F Testi

Varyans kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	31,288	3	10,429	10,474	0,000
Grup içi	321,617	323	0,996		
Toplam	352,905	326			

Tablo 4’de görüldüğü gibi gruplar arasındaki anlamlı farklılık için F değeri “10,474” bulunmuştur ve F değeri yaklaşık olarak $P= 0,000$ düzeyinde anlamlıdır. Yani, öğrencilerin branşlarına göre bölümlerinden memnun olma düzeyleri anlamlı olarak farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların hangi gruplar arasında anlamlı olduğunu belirlemek amacıyla Least Square Difference (LSD) testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5
Bölümler Bazında Branş Memnuniyet Düzeyleri Arasındaki Farklılık için LSD Testi

Bölümler	Ortalamalar Arasındaki Fark	P
<i>Türkçe Öğrt.</i> <i>Fen Bilgiler Öğrt.</i>	0,52	0,001
<i>Türkçe Öğrt.</i> <i>Sos Bilgiler Öğrt.</i>	0,83	0,000
<i>Türkçe Öğrt.</i> <i>Sınıf Öğrt.</i>	0,50	0,001
Fen Bilgiler Öğrt. Sos Bilgiler Öğrt.	0,31	0,058
Fen Bilgiler Öğrt. Sınıf Öğrt.	-0,03	0,871
Sos Bilgiler Öğrt. Sınıf Öğrt.	-0,33	0,038

Tablo 5’deki veriler $\alpha 0,01$ düzeyinde Türkçe Öğretmenliği bölümündeki öğrencilerin memnuniyet düzeyinin anlamlı olarak diğer üç bölümden farklı olduğunu göstermektedir. Türkçe öğretmenliği dışındaki diğer bölümler arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Tablo 5’de sunulduğu gibi aritmetik ortalamalar arasındaki farklar Türkçe öğretmenliği lehinedir. Örneğin Türkçe Öğretmenliği öğrencilerinin branşlarından memnun olma düzeylerine ait aritmetik ortalama Fen Bilgiler Öğretmenliğinden 0,52 puan daha fazladır. Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin branşlarından memnuniyet düzeylerine ait

aritmetik ortalaması diğer bölümlerin aritmetik ortalamasından daha büyüktür. O halde, Türkçe Öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin Fen Bilgisi, Sosyal Bilimler ve Sınıf Öğretmenliğinde okuyan öğrencilere göre branşlarından memnuniyet düzeyleri daha fazladır.

Öğrencilerin branşlarından memnuniyet düzeylerinin nedenlerine yönelik verdikleri cevaplar 5 madde de toplanmıştır. Bunlar aşağıda sunulmuştur.

- 1: İş hayatına atanma sorunu,
- 2: Mesleklerine ilgi duymaları,
- 3: Kendilerini mesleğe uygun görmemeleri,
- 4: Yeterli eğitim alamama,
- 5: Diğer (Branşlarının fazla rağbet görmemesi, öğretim elemanlarının niteliği, tatilin fazla olması.)

Öğrencilerin branşlarından memnuniyet durumlarının gerekçelerinin bölümlere göre dağılımı aşağıda Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6
Öğrencilerin branşlarından Memnuniyet Gerekçelerinin Bölümlere Göre Dağılımı

Bölüm	1		2		3		4		5	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Fen Bilgisi Öğretmenliği	19	27,1	31	44,3	13	18,6	3	4,3	4	5,7
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	34	46,6	17	23,3	11	15,1	8	11,0	3	4,1
Türkçe Öğretmenliği	3	3,5	59	69,4	4	4,7	16	18,8	3	3,5
Sınıf Öğretmenliği	10	15,2	30	45,5	13	19,7	5	7,6	8	12,1
Toplam	66	22,4	137	46,6	41	13,9	32	10,9	18	6,1

Tablo 6’den anlaşılacağı üzere Sosyal Bilgiler bölümünde okuyan öğrenciler branşlarından memnun olma düzeylerinin en önemli gerekçesi olarak (%46,6) “iş hayatına atanma sorununu” göstermektedirler. Diğer 3 bölüm öğrencileri ise branşlarından memnun olma düzeylerinin en önemli gerekçesi olarak “mesleklerine ilgi duymaları” olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrenciler, KPSS ve ders kitapları dışında alanlarıyla ilgili kitap veya sürekli yayınları okumaya haftada ortalama olarak 2,91 saat ayırdıklarını belirtmişlerdir. Yani öğrenciler yaklaşık olarak haftada 3 saat (KPSS ve ders kitapları dışında) alanlarıyla ilgili yayınları okuduklarını belirtmektedirler. Öğrencilerin KPSS ve ders kitapları dışında alanlarıyla ilgili kitap veya sürekli yayınları okumaya haftada kaç saat ayırdıkları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7
Öğrencilerin Alanlarıyla İlgili Kitap veya Sürekli Yayınları Okumaya Süreleri

<u>Okuma Süresi</u> (Saat/hafta)	<u>Frekans</u>	<u>Yüzde</u>
1	54	16,3
2	97	29,3
3	65	19,6
4	49	14,8
5	64	19,3
Toplam	329	99,4

Öğrencilerin fakülte öğretim elemanları hakkında olumsuz bir ön yargıya sahip olup olmadıklarına yönelik cevapları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8
Öğrencilerin Öğretim Elemanlarına Yönelik Bir Ön Yargıya Sahip Olma Durumları

	<u>Frekans</u>	<u>Yüzde</u>
Ön Yargısı olanlar	177	53,5
Ön Yargısı Olmayanlar	148	44,7
Toplam	325	98,2

Tablo 8’de görüldüğü gibi öğrencilerin yaklaşık olarak %54’ü öğretim elemanlarına yönelik olarak bir ön yargıya sahip olduklarını bildirmişlerdir. Öğretim elemanlarına karşı olan bu ön yargıların neler olduğu konusunda, ön yargıya sahip olan bazı öğrencilerle görüşülmüş ve bu ön yargıların neler olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin öğretim elemanına karşı önyargıları ve dersin öğretim görevlisi hakkındaki duyuları aşağıda sunulmuştur.

- 1- Aran iyi olursa dersi geçersin
- 2- Erkek öğrencileri hiç sevmez, sınıfta bırakır
- 3- Sınavlarda çok zor sorar
- 4- Hiçbir öğrenci sevmez, dersi sohbet eder gibi anlatır, notu kıttır
- 5- Geçmek için çalışmana gerek yok
- 6- Şeker gibi adam rahat geçersiniz
- 7- Taktığını bırakır
- 8- Finalde geçemeyen bütünlemede hiç geçemez
- 9- Yandın, çok zor geçersin
- 10- Derste sürekli başka şeyler anlatır
- 11- Sınıfta aşırı disiplin sağlar.
- 12- Kızlara karşı zaafı var.
- 13- Dersi monoton anlatır

Yukarıdaki öğrenci ifadelerinde anlaşılacağı gibi son iki madde hariç, yani ilk 11 madde belirtilen önyargılar öğretmenin not verme durumuyla veya dersten kolay veya zor geçebilme durumuyla ilgilidir. 12. madde dersin öğretim sorumlusunun cinsellikle ilgili durumuyla ve 13. madde de ders anlatma durumuyla ilgilidir. Bu maddelerden anlaşılacağı gibi öğrenciler çoğunlukla dersin öğretim sorumlusundan kolaylıkla dersi geçip geçememem durumuna yönelik olarak bir önyargıya veya duyuma sahipler.

Öğrencilerin Çağdaş Öğretimde bulunması gereken niteliklerin önem dereceleri arasında kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı “iki bağımsız grup için kullanılan t testi” ile belirlenmiştir. Alpha düzeyi 0.01 kabul edildiğinde cinsiyete göre anlamlı farklılıklar bulunan sorular aşağıda Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9

Cinsiyete Göre Çağdaş Öğretimde Niteliklerin Önem Dereceleri Arasında Farklılıklar

Öğretmen Nitelikleri	Aritmetik Ortalamalar		t-testi	P
	Kız	Erkek		
S3: Gelişmiş öğretim becerisine sahip olma	4,61	4,28	3,696	0,000
S4: Değişime açık olma	4,68	4,42	3,189	0,002
S6: Özgün ve tutarlı değerler oluşturma	4,39	4,13	3,005	0,003
S7: Öğrencilere akademik danışmanlık yapma	4,28	3,94	3,465	0,001
S8: Öğretim teknolojisi ile ilgili araç ve gereçleri yeterli düzeyde kullanabilme	4,51	4,08	4,717	0,000
S9: Karşılaştığı öğretimsel güçlüklerle karşı yılmadan mücadele etme	4,46	4,22	2,669	0,008
S12: Bilimsel yayınlara sahip olma	3,72	3,29	3,680	0,000
S13: Öğrencileri yetiştirmede yeterli sorumluluk duygusuna sahip olma	4,70	4,50	2,585	0,010
S15: Alanında bilimsel yeterliliğe sahip olma	4,63	4,28	4,020	0,000
S16: Deney, proje vb. etkinlikleri düzenleme becerisine sahip olma ve Bunlarla ilgili süreçleri gerçekleştirebilme	4,40	4,08	3,702	0,000
S17: Dersine uygun çeşitli öğretim strateji ve yöntemlerini uygulayabilme	4,57	4,24	3,828	0,000
S18: Proje geliştirme ve model yaratma konularında öğrencilere rehber olma	4,38	4,14	2,714	0,007
S19: Doğal çevreyi tanıyıp, çevre olanaklarını eğitim aracı olarak kullanabilmesi	4,31	3,92	3,741	0,000
S20: Bir yabancı dili iyi derecede kullanabilmesi	3,47	2,98	4,113	0,000
S21: Alanıyla ilgili yeni bilgilere ulaşma ve bilgiyi düzenleyip yorumlama becerisine sahip olma	4,46	4,14	3,567	0,000

Tablo 9 (Devam)
Cinsiyete Göre Çağdaş Öğretmede Niteliklerin Önem Dereceleri Arasında Farklılıklar

Öğretmen Nitelikleri	Aritmetik Ortalamalar		t-testi	P
	Kız	Erkek		
S24: Ders anlatırken dersin içeriğini öğrencinin ilgi ve deneyimleriyle ilişkilendirebilme	4,58	4,32	3,244	0,001
S25: Öğretim ortamını daha çok duyu organına hitap edecek şekilde düzenleme	4,57	4,32	2,873	0,004
S28: Konuyla ilgili öğrenciyi araştırmaya, düşünmeye, yaratıcılığa yönelten sorular sorabilme	4,60	4,30	3,498	0,001
S29: Derste pekiştirme, ipucu, dönüt, düzeltme, özet vb. etkinlikleri kullanma	4,60	4,30	3,720	0,000
S30: Sınıf disiplini sağlayabilme	4,49	4,18	3,568	0,000
S32: Konuları basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, yakın çevre ve zamandan uzağa doğru işleme	4,71	4,47	2,981	0,003
S33: Yanlış bir davranışından dolayı öğrencinin kişiliğine değil, davranışına tepki gösterme	4,58	4,29	3,352	0,001
S36: Öğrencileri dersten önce motive etme	4,45	4,13	3,594	0,000

Tablo 9'da görüldüğü gibi çağdaş öğretmen nitelikleri açısından cinsiyete göre farklılık görülen niteliklerin hepsinde de kız öğrencilere ait aritmetik ortalamalar erkek öğrencilerden anlamlı olarak daha fazladır. Tablo 9'da belirtilen 23 Çağdaş Öğretmen Niteliklerini kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha önemli olarak algılamaktadırlar.

Öğrencilerin çağdaş bir öğretilerde bulunması gereken niteliklerin önem düzeyi hakkındaki görüşlerinin bölümlere göre farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi ile belirlenmiştir. Çağdaş bir öğretilerde bulunması gereken niteliklerin önemliliği açısından bölümlere göre $\alpha = 0.01$ düzeyinde anlamlı farklılık bulunan sorular için ANOVA sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10
Çağdaş öğretmen Niteliklerinin Önemine Yönelik Olarak Bölümlere Göre Farklılıklar

Çağdaş Öğretmen Niteliği	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalama Sı	F	Anlamlılık Düzeyi
S1: Eylem ve tutumlarında bilimselliğe uygun davranışlar sergileme	Gruplararası	11,481	3	3,827	4,679	0,003
	Grupiçi	264,176	323	0,818		
	Toplam	275,657	326			
S17: Dersine uygun çeşitli öğretim strateji ve yöntemlerini uygulayabilme	Gruplararası	8,594	3	2,865	4,644	0,003
	Grupiçi	201,702	327	0,617		
	Toplam	210,296	330			
S21: Alanıyla ilgili yeni bilgilere ulaşma ve bilgiyi düzenleyip yorumlama becerisine sahip olma	Gruplararası	13,455	3	4,485	6,648	0,000
	Grupiçi	215,202	319	0,675		
	Toplam	228,656	322			
S23: Disiplinler arası ilişki kurabilme	Gruplararası	18,795	3	6,265	9,609	0,000
	Grupiçi	210,588	323	0,652		
	Toplam	229,382	326			
S35: Ders işlerken yol gösterici, tutarlı bir orkestra şefi gibi davranma	Gruplararası	10,608	3	3,536	5,927	0,001
	Grupiçi	193,891	325	0,597		
	Toplam	204,498	328			

Tablo 10'da belirtilen 5 tane çağdaş öğretmen niteliğinin önem düzeyi hakkında bölümler arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıkların her bir çağdaş öğretmen niteliği için hangi bölümler arasında anlamlı olduğunun belirlenmesi için çoklu karşılaştırma testi olarak LSD (Least Square Difference) testi uygulanmış ve test sonuçları Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11
Bölgümlere Göre Çağdaş Öğretmen Niteliklerindeki Farklılıklar için LSD Testi

Çağdaş Öğretmen Niteliği	Bölgümler	Bölgüm Ortalamaları Arasındaki Fark	P
S1	Sosyal Bilgiler Öğrt. Türkçe Öğrt.	0,46	0,001
	Sosyal Bilgiler Öğrt. Sınıf Öğrt.	0,45	0,002
S17	Sosyal Bilgiler Öğrt. Fen Bilgisi Öğrt.	0,36	0,005
	Türkçe Öğrt. Fen Bilgisi Öğrt.	0,33	0,007
	Sınıf Öğrt. Fen Bilgisi Öğrt.	0,43	0,001
S21	Sosyal Bilgiler Öğrt. Fen Bilgisi Öğrt.	0,54	0,000
	Sosyal Bilgiler Öğrt. Sınıf Öğrt.	0,46	0,001
S23	Sosyal Bilgiler Öğrt. Fen Bilgisi Öğrt.	0,67	0,000
	Türkçe Öğrt. Fen Bilgisi Öğrt.	0,49	0,000
	Sosyal Bilgiler Öğrt. Sınıf Öğrt.	0,35	0,008
S35	Sosyal Bilgiler Öğrt. Fen Bilgisi Öğrt.	0,39	0,002
	Türkçe Öğrt. Fen Bilgisi Öğrt.	0,47	0,000

Tablo 11’de görüldüğü gibi;

“*eylem ve tutumlarında bilimselliğe uygun davranışlar sergileme*” niteliğini Sosyal Bilgiler Öğretmenliği öğrencileri, Türkçe ve Sınıf öğretmenliği öğrencilerinden daha önemli olarak algılamaktadırlar.

Fen Bilgisi Öğretmenliğinde okuyan öğrenciler, öğretmenin “*dersine uygun çeşitli öğretim strateji ve yöntemlerini uygulayabilme*” niteliğine sahip olmasının Sosyal Bilgiler, Türkçe ve Sınıf Öğretmenliğindeki öğrencilere göre daha az öneme sahip olduğu algısına sahipler.

Sosyal Bilgiler Öğretmenliğindeki öğrenciler, öğretmenlerin “*alanıyla ilgili yeni bilgilere ulaşma ve bilgiyi düzenleyip yorumlama becerisine sahip olma*” niteliğini Fen Bilgisi ve Sınıf Öğretmenliğindeki öğrencilerden daha önemli görmektedirler.

Öğretmenin “*disiplinler arası ilişki kurabilme*” niteliğini Sosyal Bilgiler ve Türkçe öğretmenliği öğrencileri, Fen Bilimleri öğrencilerine göre daha önemli görmektedirler. Aynı niteliğin Sosyal Bilgiler öğrencileri Sınıf Öğretmenliği öğrencilerine göre de daha önemli olduğuna inandıklarını belirtmektedirler.

Sosyal Bilgiler ve Türkçe Öğretmenliği öğrencileri öğretmenlerin “*ders işlerken yol gösterici, tutarlı bir orkestra şefi gibi davranma*” niteliğinin Fen Bilgisi öğrencilerine göre daha önemli olduğuna inanmaktadırlar.

Öğrencilerin branşlarından memnuniyet durumları anlamlı farklılık göstermemektedir. Yani, çağdaş bir öğretilerde bulunması gereken nitelikler hakkındaki öğrencilerin görüşleri branşlarından memnun olma durumlarına bağlı olarak anlamlı farklılık göstermemektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğrenciler kendilerine önerilen 38 Çağdaş öğretmen niteliğinin hepsini de gerekli görmüşlerdir. Öğrencilere göre önem düzeyi yüksek olan ilk 5 çağdaş öğretmen niteliği aşağıda sunulmuştur.

1. Sınıfta demokratik bir tutum sergileme
2. Öğrencileri yetiştirmede yeterli sorumluluk duygusuna sahip olma
3. Konuları basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, yakın çevre ve zamandan uzağa doğru işleme
4. Notu bir silah olarak kullanmama
5. Değişime açık olma

Öğrenciler öğretmenin “bir yabancı dili iyi derecede kullanabilmesi” niteliğini ise en az önem derecesine sahip nitelik olarak algılamaktadırlar.

Branşlarından memnuniyet düzeyi açısından Türkçe öğretmenliği öğrencileri birinci sırayı almaktadır. Türkçe öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin Sınıf, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretmenliğinde okuyan öğrencilere göre branşlarından anlamlı bir düzeyde daha fazla memnundur. Bu durumun önemli sebeplerinde biri Türkçe öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin iş hayatına atılma ihtimallerinin diğer branşlardan daha fazla olması olabilir. Türkçe öğretmenliğinde okuyan öğrenciler çoğu branşlarından memnun olma sebeplerini “mesleklerine ilgi duymaları” olarak açıklamaktadırlar.

Öğrenciler haftada yaklaşık olarak 3 saat ders dışında yayın okuduklarını belirtmektedirler. Bu durum öğrencilerin günde ortalama olarak 30 dakikadan az ders dışı kaynakları okudukları anlamına gelmektedir. Bu durum az okuyan bir toplum olduğumuzu bir kez daha ortaya koymaktadır. Hiç şüphesiz çağdaş öğretmen adaylarının daha fazla okumaya zaman ayırması gerekir. Küçükahmet(1993), Kavcar(1987), Açıkalin(1994), Güçlüol(1996) ve Rapor(1992)'un da belirtildiği gibi, bilgi toplumunda öğrencileri geleceğe hazırlayacak öğretmenin; mesleğin genel yeterlikleri ve özel alan yeterlikleri dışında genel kültür bilgisi ve becerileri de çağdaş öğretmen niteliklerinin başlıcaları içerisinde yer almaktadır. Bu da ancak öğretmenin çok okuması ile mümkün olabilir.

Öğrencilerin yaklaşık olarak %54'ü öğretim elemanlarına karşı önyargılara sahipler. Bu önyargıların çoğu not durumuyla ilgilidir. Bu durum da

eğitim sistemimizin çok ciddi sorunlarının olduğunun net bir göstergesidir. Bu düzeyde notun merkeze alındığı bir eğitim sisteminde nitelikli elemanlar yetiştirme düzeyinin çok düşük olacağı açıktır. Öğretmenlerin cinsel yönden zayıf olmaları ve ders anlatımındaki yetersizliklerine yönelik önyargılarla ilgili olarak da gerekli tedbirlerin mutlaka alınması gerekir. Çünkü öğretmene saygı duyulmadığında, değer verilmediğinde, güvenilmediğinde verimli bir öğretim sürecinden bahsetmek mümkün olamaz. Bu tür önyargıların giderilmesine yönelik olarak gerekli tedbirlerin alınması en az öğretim etkinliklerinin içeriği kadar önemlidir.

Önerilen çağdaş öğretmen niteliklerinin 23 tanesini kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha önemli olarak algılamışlardır. Bu durum kız öğrencilerin çağdaş öğretmen nitelikleri konusunda daha duyarlı olduklarını göstermektedir.

Öğretimin hizmetinin daha çağdaş bir şekilde yapılabilmesi için bazı araştırma önerileri aşağıda sunulmuştur

1. Benzer araştırmalar farklı evrenlerde (Lise, İlköğretim gibi) yapılabilir.
2. Sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan farklı düzeyde olan öğretim kurumlarında benzer araştırmalar yapılabilir.
3. Çağdaş öğrenci niteliklerinin neler olması gerektiğine yönelik olarak farklı öğretim düzeylerinde araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıklan, A. (1994). Çağdaş Örgütlerde İnsan Kaynağının Personel Yönetimi, PegemA. No: 7, Ankara.
- Arslan, M. (1996). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Konusunda Yeni Arayışlar, Sempozyum, 30 Eylül - 4 Ekim, Ankara.
- Başaran, İ.E. (1986). Demokratik Öğrenci Nasıl Yetiştirilir, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1-2, Ankara.
- Bilgen, H. N. (1993). Çağdaş ve Demokratik Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Bilgen, H. N. (1996). Modern Öğretmen Yetiştirmede Gelişme ve İlerlemeler, Sempozyum, 30 Eylül - 4 Ekim, Ankara.
- Bursalıoğlu, Z. (1991). Eğitimde Yenileşme ve Demokratik Liderlik, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, Ankara.
- Cafoğlu, Z. (1996). Eğitimde Kalite Yönetimi, Avni Akyol Ümit Kültür Eğitim Vakfı Yayın: 3, İstanbul.
- Çelik, V. (1995). Küreselleşme Sürecinde Avrupa'da Eğitim Yönetimi, Eğitim Yönetimi Dergisi, PegemA, Yıl: 1, Sayı: 4, Ankara.
- Dilaver, H.H. (1994). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve İstihdam Şartları, Araştırma-İnceleme Dergisi, M.E.B., İstanbul.
- Güçlüoğlu, K. (1996). Üniversitelerin Temel Sorunları, Çağdaş Eğitim, Çağdaş Üniversitelerimizin Gelişmişlik Durumu, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Kavcar, C. (1987). Gençliğin Daha İyi Eğitimi, Gençliğin Eğitimi, Türkiye İş Bankası Yayınlan, Ankara.

- Küçükahmet, L. (1993). Öğretmen Yetiştirme (Programları ve Uygulamaları), Gazi Ü. İletişim Fakültesi, Ankara.
- M.E.B. (Rapor) (1992). Türk Eğitim Sistemi Açısından Yakın Geleceğin Değerlendirilmesi, Ankara.
- Sönmez, V. (1998). Gelecekteki Olası Eğitim Sistemleri ve Bazı Araştırmalar, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Tezcan, M. (1996). Eğitim Sosyolojisi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Titiz, T. (2005) <http://www.denizce.com/tinaztitiz.asp>

